

Op verkenning door 't Ketrientje in winterslaap; wie kust haar wakker? En hoe moet het verder?

door Jan van de Kastele



WACHTEN OP WAT KOMT

Voormalig zorgcentrum Sint-Catharina aan het gelijknamige plein houdt de gemoederen nog altijd bezig. Al sinds de sluiting in december 2014. Wat komt er op deze plek die al zo lang in het teken van zorg staat? De *Waterschans* duikt in de komende uitgaven in de geschiedenis van dit ooit zo waardige complex. Wat was er in vroeger eeuwen te vinden, wat in de jongste tijd? Welke plannen kennen we inmiddels allemaal? Maar we beginnen onze zoektocht heel simpel. Met een bezoek aan het zorgcentrum zoals het er nu bij staat. Wachtend op wat gaat komen.



Het hek aan de Klaverstraat schuift langzaam open. Het terrein van voormalig zorgcentrum Sint-Catharina ligt voor ons. De plek die zoveel Bergenaren zo lang koesterden. Sinds december 2014 staat het leeg. Te wachten op een toekomst die zich voorlopig nog niet laat schrijven.

Foto Tonny Presser.

Waar zorgorganisatie tanteLouise vol inzet op massale sloop en nieuwbouw van een zorgcomplex roepen tegenstanders zoals Cuypersgenootschap en de erfgoedvereniging Heemschut hoe waardevol hoofdgebouw aan het Sint-Catharinaplein en zusterhuis aan de Geweldigestraat zijn. Deze patstelling duurt al tijden voort. Wellicht dat in de loop van dit jaar duidelijkheid komt. Maar niemand kijkt raar als dat niet zo is.

Hoe we hier terecht zijn gekomen? En waarom? De *Waterschans* kreeg exclusief toestemming van tanteLouise om een bezoek te brengen aan het complex dat normaal gesproken

hermetisch is afgesloten voor de buitenwereld. Pottenkijkers en indringers niet gewenst. Nieuwsgierig naar de huidige staat van het inmiddels omstreden complex als we zijn, kregen wij wel de deur open. En konden we op verkenning.

Want leegstand is doorgaans geen aanbeveling voor een gebouw, zeker niet van de omvang van het voormalige zorgcentrum dat ingesloten ligt tussen Sint-Catharinaplein, Geweldigestraat, Minderbroeder- en Klaverstraat. Maar ook speelt de vraag: hoe bijzonder is dit nou allemaal dat het niet gesloopt mag worden? Zoek het monument, zogezegd.

Vesting

Van buiten overheerst de aanblik van dichtgespijkerde ramen en deuren. Van het ooit zo toegankelijke zorgcentrum waar personeel en familie in en uit liepen is een vesting gemaakt om ongewenst bezoek buiten te houden. En dat lijkt tot op heden vrij aardig te lukken.

Dwalend door dit immense complex val je van de ene verbazing in de andere. Maar vooral blijven de woorden van Marc Molenaars, woordvoerder van tanteLouise, die ons vergezelt tijdens de wandeling door 't Ketrientje, hangen: 'Het is toch onvoorstelbaar dat hier nog zo kort



geleden zorg werd verleend. Zes jaar geleden pas. Als je dit sluip-door-kruip-door toch vergelijkt met de ruime nieuwbouw van Bosgaard of de Hof van Nassau in Steenberg...

Een bezoek aan 't Ketrientje is terug naar ver in de twintigste eeuw, ook al deed het nog tot 2014 dienst als zorgcentrum. Vergane glorie is te veel eer voor dit complex. Hokjes, gangetjes, hoogteverschillen met rare doorsteekjes, maar ook kapotte kopjes, een verlaten keukentje, nog een keukentje, een plek waar wasmachines hebben gestaan, de kapsalon waar de droogkap nog aan de muur zit, ingewikkelde liften omdat verdiepingen raar verspringen.

Rariteitenkabinet

Dozen met enveloppen elders. Zomaar in een hoek. Zusterhuis Franciscanessen staat er als afzender op de voorkant gedrukt. Blijkbaar waren ze niet meer nodig. De deur van de kluis in dezelfde ruimte staat open, de stalen plaat van de binnenkant ligt op de grond. Wat lijkt op gestencilde boekjes van vieringen van weleer maakt het treurige plaatje compleet. Op alweer een klein zoldertje zit een liftinstallatie verstopt die ook zo in een museum lijkt thuis te horen. Ernaast grote vaten, vermoedelijk ooit gebruikt voor de warmwatervoorziening. Een soort van rariteitenkabinet. Her en der staan lukraak nog bedden.

Vergeten? Of niet de moeite om nog mee te nemen. De zo markante zonneluifeltjes van de voorgevel staan keurig binnen in het gelid in de voormalige aula. Ze moesten wijken om de ramen te kunnen dichtplanken.

Het is alsof iedereen vorige week gillend is weggelopen van deze zooli. Je kunt het ze bij wijze van spreken niet kwalijk nemen. Wie wil hier nog werken, nog wonen. En er ligt iets wat op kogels lijkt? Kogels. Ja hoor. 't Ketrientje is speeltuin van de politie. Twee keer per week oefenen ze er vanuit het opleidingsinstituut in Ossendrecht. Knap dat ze hier de weg weten te vinden in deze immense doolhof. Toch lukt ze

dat blijkbaar goed, want zelfs in de enorme kelders ligt oefenmunitie.

Zorgplicht

Onze gids is huismeester Ton de Jong. Twee keer per maand komt hij hier langs. Om te inspecteren of alles nog in orde is. tanteLouise heeft de plicht ervoor te zorgen dat het gebouw in stand blijft. Dat bij een beetje wind de dakpannen niet in de rondte vliegen. Een opgave van jewelste gezien de omvang en de veelheid aan gebouwen en gebouwtjes.

Toch zet het verval ongemerkt door, vocht weet binnen te dringen. Plafondplaten laten los, een kozijn is al compleet verrot. We dwalen door

de gangen. Met de kamers van de nonnen, op sommigen zit hun naambordje nog. Eenvoudige cellen. Luxe is ver te zoeken. Een wastafel ongetwijfeld met koud water. Plek voor amper een bed. Een verdieping hoger wijst de huismeester op een zolder vol kasten. 'Hier konden ze de spullen kwijt waar op hun kamer geen plek voor was.'

Ineens staan we helemaal bovenin 't Ketrientje. Via een steil trapje zijn we hier beland. Een meterslange vlaggenmast van massief hout van zo te zien goede kwaliteit ligt voor het grijpen. Inclusief haakjes om de vlag aan te bevestigen. Helemaal origineel. Op het kleine zoldertje waar we ons

bevinden zien we ook de gaten om 'm van binnen te bevestigen. Een van de raampjes kan open. Hier moet de Nederlandse driekleur ooit door naar buiten zijn gestoken op feestelijke momenten.

Nu wandelt De Jong met het grootste gemak door de ruimtes, de gangen, de kelder. 'Maar het heeft wel even geduurd voordat ik de weg wist, toen het nog zorgcentrum was heb ik hier niet gewerkt. Ik kwam alleen nu en dan hier.' Al kan hij zijn route dromen, toch moet er af en toe toch wat licht van de smartphone aan te pas komen om te zien waar we zijn. Zoals als hij ons meeneemt naar een gedeelte van de kelders. Het grootste

Foto's Tonny Presser.





gedeelte is zorgvuldig dichtgespijkerd. Maar deze kelder is nog wel toegankelijk, al is het lastig omdat we afdalen over een trap waar wat deuren op zijn gelegd. Dat is roetsjend naar beneden.

Jeugdsoos

Eenmaal onder de grond, acht meter wel zegt huismeester De Jong, zien we een soort van kooien met gaas waar spullen van bewoners konden worden opgeslagen, de immense ketel om alles warm te stoken, een hokje dat dienst deed als ‘hoofdkwartier’ van de technische dienst. Een personeelsruimte met de uitstraling van een jeugdsoos uit de jaren zestig.

Inclusief een soort van barretje.

Het hoofdgebouw en het voormalige zusterhuis dan. De twee elementen van ’t Ketrientje waar het verzet tegen sloop ervan zich op richt. Daterend uit de jaren dertig van de vorige eeuw. In dat hoofdgebouw zie je nog de luxe onderkomens voor ouderen met geld. Die hun verblijf zelf konden betalen. Een huiskamer en aparte slaapkamer. Met een nat gedeelte.

Nu doet het vooral armoedig aan. En het schetst ook waarom tanteLouise zegt niks met dit gebouw te kunnen. Dat het veel te duur is het zo te verbouwen dat er moderne appartementen kunnen komen.

Want in feite moet alles achter de voorgevel weg. Om er complete nieuwbouw achter te plakken. Wat dat voor waarde heeft? Woordvoerder Molenaars schudt meewarig zijn hoofd. Maar goed, hij werkt voor tanteLouise.

Het zusterhuis is ietsje jonger, dateert volgens de informatie die we hebben uit 1933. Ook hier hokjes. Maar wel een hele mooie trap. ‘Van echt marmer, dat is nu afgedekt’, weet de huismeester. Dit gebouw valt op door zijn immense hoogte ten opzichte van de woningen aan de Geweldigstraat, de kleine huisjes, de Engelse Hof. Het oogt allemaal heel petieterig.

Kloosterkapel

‘In de nieuwbouwplannen die we hebben, willen we vooral lagere bebouwing neerzetten hier. We gaan wel de hoogte in, maar verder van de Geweldigstraat af’, geeft Molenaars wat details prijs.

We sluiten het bezoek af met een kijkje aan het enige echte monument op het terrein, de laatste kloosterkapel van Bergen op Zoom: de Sint-Catharinakapel. Compleet ingesloten. Vanaf de Klaverstraat is er een glimp op te vangen. Als tanteLouise kan doen wat ze wil doen, komt met name dit gebouw, een Rijksmonument, veel vrijer in de omgeving te staan. ‘En we willen bijvoorbeeld een poort

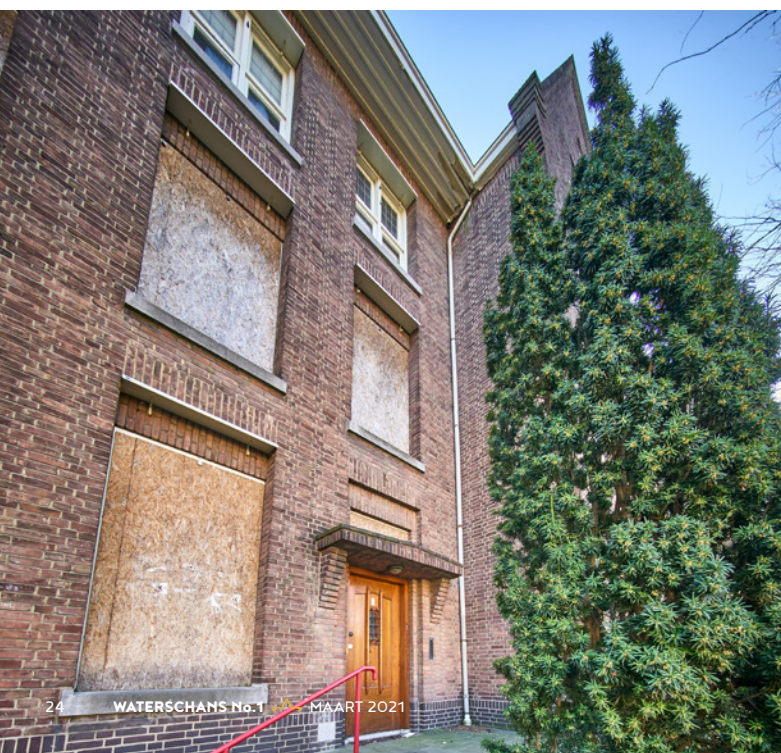
maken aan de kant van de Minderbroederstraat, waardoor je zicht hebt op de kapel.’

Die kapel staat er na de recente restauratie strak bij. Van binnen is het gebouw nog indrukwekkender. Lekker warm is het er ook. Hier wordt gestookt. In tegenstelling tot de rest van ’t Ketrientje, waar de verwarming al jaren niet meer draait en het vocht je beetgrijpt. In de kapel bekruipt ons kleine gezelschap het gevoel dat het toch wel erg jammer is dat deze fraaie ruimte niet veel frequenter wordt gebruikt.

Maar ook daar bestaan binnen tanteLouise al volop ideeën over. Om de kapel weer te laten bruisen.

Multifunctioneel gebruik. Als restaurant. Als ontmoetingsruimte voor de nieuwe bewoners. Maar ook om er vieringen te houden. Uit respect voor het katholieke verleden, voor de nonnen die hier zorgden voor Bergenaren die dat nodig hadden.

Ton de Jong draait de kapel weer op slot. We zijn bijna twee uur onderweg geweest. En hebben bij lange na niet alles kunnen zien. Zo enorm is dit terrein, zijn deze gebouwen. We stappen naar buiten. Met de vraag in ons hoofd hoe lang de winterslaap van ’t Ketrientje nog gaat duren...



Foto's Tonny Presser.

Sint-Catharina door de eeuwen heen

door Jac Backx

1246

Oudste vermelding van een gasthuis (het latere Sint-Maartens-gasthuis)

1424

Eerste vermelding van de Sint-Jacobskapel aan de Nieuwe markt (Vischmarkt)

1470

Eerste vermelding van het Sint-Jacobsgasthuis naast de kapel.

Rond 1480

Bouw van het Sint-Elisabethgasthuis buiten de Wouwse Poort. Naast verzorging van pestpatiënten vanaf 1516 ook de verzorging van bejaarde mannen door zusters van Alkmaar.

15e eeuw:

Bouw van meerdere gasthuizen binnen en buiten de stadspoorten, met name voor de verzorging van pestlijders.

1525

Stichting van een nieuw gasthuis vanwege de toename van het aantal zieken. Verzorging geschiedt onder toezicht van de heer van Bergen en het stadsbestuur.

1582

Verhuizing van het Sint-Elisabethgasthuis naar de Geweldigerstraat vanwege de oorlogssituatie rondom Bergen op Zoom rond 1580-1581. Het gebouwencomplex van het Sint-Margrietenklooster komt ter beschikking van de zusters Augustinessen.

1589

Sint-Elisabethgasthuis komt onder toezicht van een hervormde rentmeester. Het stadsbestuur krijgt meer greep op het reilen en zeilen van het ziekenhuis. De zusters verlaten het gasthuis.

1601

Vaststelling van een nieuw reglement voor het gasthuis met betrekking tot beheer en bestuur.

Vanaf 1870

Plannen voor een nieuw Algemeen Burger Gasthuis. Het bestaande complex voldoet niet meer aan de eisen van de tijd en bovendien is er een behoorlijke toename van de bevolking.

1851

Bouw van een kapel op het terrein van het ABG, die in 1895 wordt vervangen door een nieuwe, gewijd aan de heilige Catharina van Alexandrië.

1849

Uitbreiding van het ABG door ingebruikname van een deel van de Sint-Margrietenskapel.

1838

Komst van Rosa de Bie van de congregatie van zusters Franciscanessen als eerste 'binnenmoeder' van het gasthuis en opening van de deuren van het gasthuis voor de eerste zieken, vooral voor de armen.

1836

Omvorming van het Sint-Catharinagasthuis tot het Algemeen Burger Gasthuis. Definitieve vaststelling van een reglement door de gemeenteraad.

1815

Na het vertrek van de Fransen wordt de zorg voor krankzinnigen, alcoholisten en onder curatele gestelde mensen voortgezet.

Vanaf 1761

Sint-Catharinagasthuis wordt een krankzinnigengesticht en tuchthuis.

Vanaf 1736

Naamswijziging van Sint-Elisabethgasthuis in Sint-Catharinagasthuis.

1682

Wees- en Armkinderhuis krijgt onderdak in de gebouwen aan de Geweldigerstraat.

1631

Uitbreiding en verbouwing van het gasthuis. Nieuwe toegangspoort in de Geweldigerstraat.

1882

Opening van het nieuwe ABG ziekenhuis aan de Van Dedemstraat. Het oude gasthuis wordt verkocht aan de Vereniging Toevlugt in Lijden (de congregatie van de zusters) en wordt een tehuis voor ouden van dagen en tevens moederhuis voor de congregatie.

1886

Uitbreiding van het Catharinacomplex door de aankoop van een huis met erf aan de Vismarkt en afbraak van de oudemannenhuisjes aan de Klaverstraat.

1889-1890

Bouw van drie grote zalen, een washuis en een lijkenhuisje in de tuin van het gesticht.

1891

Aankoop van het Wees- en Armkinderhuis, dat na herstelwerkzaamheden dient als woning voor het dienstdoende personeel.

1894-1900

Bouw en aankoop van diverse gebouwen o.a. aan de Vischmarkt.

Na 1905:

Een tijdlang grote financiële nood door allerlei noodzakelijke reparaties en vanwege hogere eisen die gesteld worden aan de verzorging van ouderen.

1905

Begin van de wijkverpleging, verpleging van thuis liggende zieken om de inkomsten te vermeerderen.

1909

Opnamestop door ruimtegebrek. De kerkzolder van de voormalige Margrietenskapel wordt als slaapzaal voor de mannen ingericht.

Vanaf 1914

Stijgende tekorten als gevolg van de Eerste Wereldoorlog, onder andere door de vluchtelingen uit België.

1929

Sloop van enkele huizen aan de Vischmarkt en bouw van een nieuw hoofdgebouw, dat in 1930 in gebruik wordt genomen.

1972

Adri Ligtenberg wordt directeur van het bejaardenhuis, met zuster Clementia als adjunct-directrice en hoofd verpleging en verzorging.

1966

Opening van een nieuwe vleugel van het Sint-Catharinacomplex (Clara-afdeling).

1965

Komst van de Wet op de bejaardenverzorging (1963) en de Algemene bijstandswet (1965) leiden tot veranderingen in de zorg voor bejaarden en bemoeienis van de overheid.

1954

Nieuwbouw (later genaamd Hieronymusbouw) op de plaats van de afgebroken Margrietenskapel. Tevens naamswijziging van Sint-Catharinagesticht in Huize Sint Catharina.

1940-1945

Grote zorgen voor de instelling door allerlei tekorten, opvang van vluchtelingen en beschadigingen door het oorlogsgeweld.

1938

Bij het honderdjarig bestaan van de congregatie wordt als cadeau de Vischmarkt omgedoopt tot Sint-Catharinaplein.

Jaren '70 & '80

Diverse uitbreidingen en verbouwingen op het complex van Huize Sint-Catharina.

1973

Afscheid zuster Clementia als adjunct-directrice. Toename van professionele lekenkrachten in de leiding en in de zorg.

1982

Viering 100 jaar bejaardenzorg Huize Sint-Catharina.

1989

Organisatorische ontvlechting van congregatie en bejaardenhuis. Oprichting van de stichting Huize Sint-Catharina.

1992

De laatste zuster (Marie-Cecile Herder) wordt van haar functie als bejaardenverzorgster ontheven.

Jaren '80 & '90

Huize Sint-Catharina wordt steeds meer een verzorgingshuis voor ouderen die intensieve zorg nodig hebben.



Collectie West-Brabants Archief.

2014

Bewoners van huize Sint-Catharina verlaten 't Ketientje en worden elders ondergebracht. Het gebouwencomplex staat sindsdien leeg.

2011

Aanstelling van een niet-leken bestuur aan het hoofd van de congregatie.

2009

De laatste zusters verlaten huize Sint-Catharina.

2007

Vivensis fuseert met de Stichting Tante Louise tot Tante Louise-Vivensis.

2007

De Vereniging van Vrouwen (de voormalige congregatiezusters) wordt een stichting en fuseert met Vivensis.

2005

Stichting Zorg en Service wordt Vivensis.

1999

Fusie van Huize Sint-Catharina met de Stichting Ouderenzorg Bergen op Zoom; nieuwe naam is Stichting Zorg en Service.